

**«БОРОТЬБА ЗА ДУШУ ДИТИНИ»:
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ М.В. ВАРДАНЯН «СВІЙ – ЧУЖИЙ
В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА:
НАЦІОНАЛЬНА КОНЦЕПТОСФЕРА, ІМАГОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ»**

Когут О.В.,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри філології та перекладу*

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Сьогодні в українській науці спостерігається пошук вивчення в осмисленні як українознавчої проблематики, так і відмінних від українського досвідів, культур, світоглядів. Горизонти досліджень досить широкі, проте домінуючими є питання ідентичності та розуміння Іншого. У літературознавстві ця проблематика презентована через опозицію «Свій – Чужий», що стає методологічною стратегією до розкодування прихованих смислів на матеріалі різноманітних художніх текстів.

У цьому контексті привертає увагу монографія М.В. Варданян «Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі». Як наголошує в передмові сама автор, вектори наукової парадигми в роботі розгортаються в двох напрямках – національної концептосфери (національна ідентичність, національні константи, національна ідея в їх художній реалізації) та імагологічних моделей (проблематика Чужого у виявах гетеро-образів та авто-образу) (с. 9). Імпонує вибір об'єкта дослідження – української діаспорної літератури для дітей і юнацтва. Власне, звернення до цієї теми є вагомим внеском М.В. Варданян у сучасне українське літературознавство, оскільки наразі відсутні схожі дослідження, а науковцям мало відомі прізвища тих письменників, які писали на ниві дитячої літератури в еміграції. Такий доробок, як наголошує дослідник, становить понад 50 постатей, творчість яких вона класифікує на «таборовий» і «заокеанський» періоди.

Своє звернення до вивчення спадщини митців, присвяченої дітям, крізь призму «Свій – Чужий» М.В. Варданян обґрунтовує в першому розділі «Українська діаспорна дитяча література ХХ ст.: на пограниччі свого – чужого» тим, що в цій літературі «реалізовано модель національної ідентичності в баченні української діаспори», а також необхідністю актуалізувати для українського суспільства такі питання, як «відновлення пам'яті,

відкриття багатокультурного спадку, протистояння відродженню старих взірців (радянських патернів, «советської» ідентичності), пізнання українського близького та водночас іншого» (с. 20–22). Розглядаючи етапи становлення дитячої діаспорної літератури, її інтелектуально-духовне осмислення в критичній спадщині українського зарубіжжя та основні завдання як «літератури місії», автор доходить цікавого висновку: література для дітей і юнацтва містить інший український досвід та водночас відкриває різноманітні фігури Чужого (як Іншого й ворожого). Тим самим М.В. Варданян підводить до думки про те, що в цій літературі поєднані критичний патріотизм, любов до історичної Батьківщини та відкритість до світу, його цінностей і традицій, що є досить актуальним для нашого сьогодення. Тому закономірно, що автор у монографії визначає національні константи української діаспорної літератури (нація, Людина, цінності), які, на її переконання, становлять основу націоцентричної картини світу у творчості письменників української діаспори. При цьому М.В. Варданян визначає лейтмотив творів українських письменників зарубіжжя – пізнання Іншого та збереження свого, національної ідентичності, що в діаспорі оформлюються формулою «боротьба за душу дитини».

Ламає усталені стереотипи про дитячу літературу як «світлу», «наївну» й «периферійну» другий розділ монографії. Такі міркування дають змогу говорити про «вписаність» діаспорної літератури для дітей у світовий контекст, оскільки в зарубіжній дитячій літературі вже давно зняті табу на будь-які теми, а також підняти «болючі» для українського суспільства питання. Тому видається цілком слушним окреслення провідної тематики української діаспорної дитячої літератури в другому розділі монографії «Концептосфера Свого: тематичні обрії дитячої літератури української діаспори». До таких тем М.В. Варданян відносить шевченкіану, історичну, релігійно-християнську, події Голодомору 1933 р. та Другої світової війни. Здійснюючи ґрунтовний аналіз спадщини, автор акцентує увагу на тому, що діаспорні письменники прагнули зруйнувати радянські міфи

¹ Варданян М.В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі: монографія. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат» (ФОП Чернявський Д.О.), 2018. 406 с.

щодо України, засуджували викривлення в трактуванні історичних подій, соціальної, національної й релігійної тематики, а також замовчування «українських питань». В осмисленні цих тем М.В. Варданян визначає національно-екзистенціальну парадигму української дитячої діаспорної літератури, у якій презентовані такі основні концепти, як віра, боротьба (словом чи зброєю), воля, єдність, рідний край, пам'ять, рід, нація, що, на переконання дослідника, художньо реалізовані у творах крізь призму національної ідеї.

Особливе місце в дослідженні відведено образу України, розкриттю якого присвячений третій розділ монографії «Образ України в духовних рефлексіях письменників діаспори». Автор окреслює його як центральний концепт у концептосфері Свого. Це дає їй змогу навести різні ракурси образу історичної Батьківщини у творчості митців українського зарубіжжя – у синхронічному та діахронічному плані. За основу автор обирає темпоральний вимір, аргументуючи це тим, що проекція «минуле – теперішнє – майбутнє» бачиться «як основа міфосвіту дитячої літератури української діаспори, що водночас розкриває реалізацію національ-

ної ідеї у творчості письменників українського зарубіжжя» (с. 171).

Розглянувши концептосферу Свого, М.В. Варданян цілком закономірно звернулася до аналізу проблематики Чужого в четвертому розділі «Імагологічні моделі в концептосфері дитячої літератури діаспори». Автор на матеріалі творів таких письменників, як Л. Храплива-Щур, В. Куліш, Леонід Полтава, Дмитро Чуб, П. Вакулєнко, Л. Бризгун-Шанта, Іван Боднарчук та інші, визначає гетеро-образи Чужого-ворожого та Іншого-близького. При цьому розкрито також еволюцію авто-образу (від емігранта до бікультура), що найяскравіше презентовано в перекладній літературі для дітей.

Без сумніву, у зростаючому зацікавленні науковців до осмислення нових пластів літератури, якою є українська діаспорна література для дітей і юнацтва, та осягнення національних і культурних сенсів монографія М.В. Варданян «Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі» має заповнити нішу в сучасному літературознавстві, а тому варта оприлюднення.